

bet gören, ancak konularının dağınıklığı sebebiyle rahatça kullanılamayan *el-Eş-bâh ve'n-nezâ'ir* adlı eseri yeniden düzenlenmiş, lüzumlu görülen yerleri açıklanmıştır. 11. *Risâle fi kavli'l-Beyzâ-vî "enne'l-mu'tebere tahşîşu hâze'l-hüküm"* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1046/14, vr. 132-139).

Abdülaziz Efendi'nin ayrıca *Hilyetü'l-enbiyâ*, *el-Kâfi*, *Kitâbü'l-Elgâz fi'l-fıkhi'l-Hanefî* adlı eserleriyle *Ahlâk-ı Muhsinî* tercümesi, bir divanı ve *Risâle-i Kalemîyye* adlı kitabının bulunduğu belirtilir. Fetvalarının *Fetâvâ* adıyla toplandığı da bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 258, s. 57; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 391; Atâî, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, İstanbul 1268, s. 416-417; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 152; Naimâ, *Târih*, III, 207; VI, 348; Uşşâkizâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. J. Kisling), Wiesbaden 1965, s. 243; Belîğ, *Güldeste*, s. 314-316; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, s. 252-254; Müstakimzâde, *Devha-i Meşâyih-i Kibâr*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 251, vr. 21^{a-b}; Ayıntâbi Mehmed Münib, *Zeyl-i Devhatü'l-meşâyih*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2441, vr. 22^{a-b}; Hammer (Atâ Bey), IX, 190; *Sicill-i Osmânî*, III, 339; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 461; Ahmed Refik (Altınay), *Âlimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924, s. 151 vd.; *Osmanlı Müellifleri*, III, 121; Orhan F. Köprülü, "Şeyhülislam Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi ve Müftü Suyu", *TTK Belleten*, XI/138 (1947), s. 137-145; F. Babinger, "Abdülaziz Efendi", *İA*, I, 64; N. Göyünç, "Kara-Çelebi-Zâde", *EP*² (İng.), IV, 573-574.

NEVZAT KAYA

KARAÇİ

Pakistan'ın en büyük şehri.

XVIII. yüzyılda Hint Okyanusu'nun Sind sahillerinde ve İndus deltasının kuzeybatısında küçük bir balıkçı köyü olarak kurulmuştur. Bilinen ilk ahalisi Belûçlar'ın Dodâî koluna mensup Kulaçiler'dir. Kay-

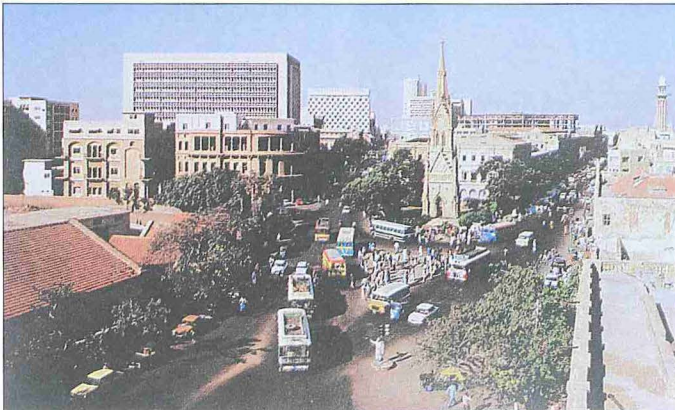
Karaçi
Limanı'ndan
bir görünüş

naklara Caranjee, Crochey, Krotchey, Currahee ve Kurrache yazılışlarıyla geçen isminin bu kavmin adından alındığı sanılmaktadır. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru 15.000 nüfuslu bir liman şehrine dönüşen Karaçi, Tâlpûr Emîri Feth Ali Han'ın 1795'te limanın ağzındaki Manora Buru'na bir kale yaptırmayla daha fazla önem kazandı. 1839'da şehre İngilizler hâkim oldular ve kurdukları çeşitli tesislerle burayı sömürge ürünlerini İngiltere'ye gönderdikleri bölgenin en işlek limanı haline getirdiler. Mısır'da Süveyş Kanalı'nın deniz trafiğine açılmasıyla (1869) Karaçi'nin ticarî hayatında hissedilir bir canlanma başladı. 1878'de Mültan, Pencap ve Delhi demiryolu buraya ulaştı. XX. yüzyıla girildiğinde Hint Okyanusu'nun en önemli limanı Karaçi idi.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Karaçi siyasî gelişmelerin merkezi oldu. Burada 8 Temmuz 1921'de Hindistan Hilâfet Kongresi toplandı; 25 Mart 1931'de Mahatma Gandi ile Hindistan genel valisi Lord Irwin buluşarak Hindistan'ın geleceğini tartıştılar; 24 Aralık 1943'te Hindistan Müslümanları Birliği tarihî toplantılarından birini yaptı. Yine Karaçi, II. Dünya Savaşı sı-

rasında ve Pakistan ile Hindistan devletlerinin kuruluş öncesi günlerinde önemli gelişmelere sahne oldu. 11 Ağustos 1947 günü burası Pakistan Devleti'nin başşehri ilân edildi ve bu durumunu 1959'a kadar korudu. 11 Eylül 1948'de şehirde vefat eden Muhammed Ali Cinnah yine burada toprağa verildi ve üzerine şehrin merkezinde modern bir üslûp sergileyen bir anıt mezar yapıldı.

Karaçi, kuzeydeki Ravalpindi ve şimdiki başşehir İslâmâbâd'a rağmen ticaret, sanayi, finans ve kültür merkezi olma durumunu muhafaza etmekte ve millî-kolonyal-modern mimarisi, gecekondu semtleriyle ülkenin her bakımdan karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Hızlı bir büyüme ve nüfus artışı görülen şehir Belûç, Patan, Sindli, Hindu ve Avrupalı yabancılardan oluşan karışık nüfus yapısıyla dikkat çeker. Pakistan'ın kuruluşundan sonra müslümanlar kalabalık bir şekilde buraya göç ederek şehri genişletmişlerdir. Nüfus sürekli olarak artmaktadır; 1891'de 98.000, 1921'de 202.000, 1941'de 359.000, 1961'de 2.134.870, 1981'de 5.100.000 ve 1998'de 9.800.000 iken 2000'de 10.000.000'u aşmış durumdadır. Özellikle petrokimya, demir çelik ve tekstil tesisleri bu şehirde toplanmıştır; bunların dışındaki başlıca sanayi dallarını metal eşya, kağıt, mobilya, deri, kauçuk, elektrikli eşya ve dokumacılık teşkil eder. Peşâver ve İslâmâbâd'ı güneye bağlayan karayolunun son noktası Karaçi'dir. İran ile teması Zâhidân yolu sağlar. Burada denize ulaşan demiryolu sistemi Sind ve Pencap bölgelerinin can damarı durumundadır. Afganistan, Belûcistan, Pencap ve Sind'deki üretimlerin başlıca ihracat limanı olan Karaçi'de milletlerarası hava limanı da bulunmaktadır. Karaçi Üniversitesi 1950'de kurulmuştur.

Karaçi'den
bir görünüş

BİBLİYOGRAFYA :

A. F. Baillie, *Kurrachee: Past, Present and Future*, Karachi 1961; H. Feldman, *Karachi Through a Hundred Years 1860-1960*, Karachi 1970; M. A. Aziz, *A History of Pakistan*, Lahore 1979, s. 118-239; F. J. Goldsmid, "Karachi and its Future", *AQR*, V (1888), s. 440-446; C. L. Mariwalla, "Karachi, 1700-1840", *Journal of Indian History*, XIX, London 1940, s. 336-345; H. C. Malkani, "Karachi on the Eve of the British Conquest of Sind", *Sind Quarterly*, VI/3, Karachi 1978, s. 42-45; Gulam Mustafa Şah — D. M. Pathan, "History of Karachi from a Village of Sind to its Metropolis: Heads of Administration (1852-1981)", *a.e.*, IX/4 (1981), s. 12-14; M. Longworth Dames, "Karaçi", *IA*, VI, 336-338; A. Guimbretière, "Karaçi", *EP*² (Ing.), IV, 597-598; M. B. Pithawalla, "Karaçi", *UDMI*, XVII, 133-138.

ENVER KONUKÇU

KARADAĞ

Yugoslavya Federasyonu'na bağlı
bir cumhuriyet.

Balkanlar'ın batısında batıdan Bosna-Hersek ve Hırvatistan, güneydoğudan Arnavutluk sınırlarıyla çevrilidir. Kuzeydoğu ve doğusunda, 1991'de Yugoslavya'nın çözülmesinden sonra 1992'de birlikte Yugoslav Federasyonu'nu oluşturdıkları Sırbistan bulunur. Daha gelişmiş bir kesimi olan Adriyatik sahiliyle İşkodra (Shkodër) gölü civarında verimli bir ova dışında ülkenin çoğu, yüksek Dinar Alpleri'nin kapladığı ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış dağlık kısımlardan oluşur. Bölge Sırp-Hırvat dilinde Crna Gora, İtalyanca'da Montenegro adıyla anılır. Türkçe ismi de bunların tercümesine dayanır. Resmî adı Republika Crna Gora'dır.

Karadağ'ın başşehri Podgorica (1945-1991'de Titograd), yüzölçümü 13.812 km²'dir. 1990'dan kısa bir süre önce nüfus, % 70'in az üzerinde Ortodoks Hristiyanlar (Karadağlılar ile kısmen Sırlar) ve % 20'si Müslümanlar (üçte ikisi Boşnak, üçte biri Arnavut) olmak üzere 1999 yılında tahmini 680.000 idi. Bunun dışındakiler ise Hırvatlar ve kendilerini Yugoslav olarak tanıtanlardan oluşur. Podgorica (1991 nüfusu 118.059) dışında başlıca şehirleri Nikšić, Bijelo Polje, Pljevlja, Ulcinj, Cetinje, Bar, Budva ve Kotor'dur.

VI ve VII. yüzyıllarda Slavlar'ın bölgeye gelmesinden sonra kısmen Katolikleştirilmiş olan eski Balkan halkları, göçebelik ve Balkan ailesi diye adlandırılan ataerkil aile yapısı tarafından karakterize edilen kendi otonom yaşam tarzlarını sürdürdükleri dağlara çekildiler. Ovada, zamanla harabe durumundaki Roma'nın

bölge başşehri olan ve Hristiyan Güney Slav Prenslığı Duklja'ya adını veren Diocleia'da yeni bir politik oluşum ortaya çıktı. XI. yüzyılda Duklja ismi yerini ovanın ortasından geçen ana nehirten alan Zeta'ya bıraktı. Prenslik 1077'de bir krallık haline geldi. Bosna ve Sırbistan'ın merkez bölgesi olan Raška'yı da içine alan Zeta'nın sınırları bir asır öncekinden birkaç katı genişliğindeydi. Bu sırada dinî alanda Roman Katolikliği'nin etkisi yayılmaktaydı. 1101'den sonra devlet anarşi içine düştü, böylece Zeta Sırp ve Bizans hâkimiyeti arasında sürekli el değiştirdi. 1189 yılında Sırbistan hâkimiyetini sağlamlaştırdı, fakat Zeta'ya bir tür özel statü tanındı. Sahil kasabaları Katolik olarak kalırken iç bölgelerde Ortodoks kilisesi üstünlük sağladı. Bu dönemde Crna Gora (Karadağ) ismi ilk olarak kullanıldı. Sırbistan, XIII. yüzyılın ikinci yarısında çözülmeye başladığında Zeta büyük oranda bağımsızlığını elde ettiyse de yerel feodal beylerin komşularıyla ya da birbirleriyle sürekli mücadeleleri yüzünden politik istikrara kavuşamadı.

Osmanlılar'la ilk çarpışma 1385'te gerçekleşti. 1421'de Balşiçi ailesinin son idareci Zeta'yı miras olarak Sırp despotuna bıraktı. Bölge, Crnojević desteğinde yayılan Venedik gücüyle zorlu mücadelelere sahne olurken aynı zamanda Osmanlılar da doğudan nüfuz ettiler. İlk Osmanlı idaresi Fâtih Sultan Mehmed döneminin son yıllarında tesis edildiyse de onun vefatı üzerine Crnojević bazı yerleri geri almayı başardı. Fakat bu durum direnme güçlerini kaybetmelerıyla sona erdi. Burası İşkodra sancağının bir parçası haline getirildi, 1514'te Crnojević'in soyundan gelen ve Osmanlı eğitimi almış olan İskender Bey'in idaresinde Zeta'dan daha küçük olan Karadağ kesimi ayrı bir sancak

şeklinde teşkil edildi. Başlangıçta bazı tereddütlerden sonra Osmanlılar bütün bölgeyi padişah hassı durumuna getirdiler ve hâne başına bir altın (filori) olarak tesbit edilen vergileri doğrudan doğruya hazinece tahsil edildi. Vergilerin topluca alınması (maktû sistem), Venedik veya âsillerle olan çatışmalarda askerî yardım istenmesi, tuz madenlerinde bir miktar insan gücünden faydalanılması ve Podgorica kadısının ara sıra karışması gibi hususlar dışında idareciler mahallî işlere ve halkın yaşayış tarzına fazla müdahale etmediler. Başlangıçta bazı araziler İskender Bey ve Ortodoks kilisesinin mülkiyetinde olmakla birlikte sonraları sadece kilise arazileri önem kazanmıştır. Karadağ, Osmanlı öncesi sosyopolitik yapılarla bağlantısı az olan ya da hiç olmayan göçebe kabilelerin oluşturduğu gevşek bir konfederasyondur. Gerçekte bu nevi bir yaşam tarzının ortaya çıkışı temelde sınırdaki dar arazi şeridinin özel şartlarına bağlı bir durumdu. Cetinje Ortodoks piskoposu (Çetine vladikası) tadrîcen en yüksek otorite haline geldi ve ailesi de hâkim hânedan oldu. Kadim Zeta'nın önemli bir kısmı İşkodra, Dukagjin, Prizren, Vuçitrin ve Hersek gibi diğer sancaklar arasında bölünmüş ve düzenli bir şekilde yönetilmiştir.

Çetine vladikasına bağlı olarak Karadağ'da beş nahiye bulunuyordu. Bunlar 1614'te doksan köyden oluşuyor ve 3500 hâne, 8000 dolayında yetişkin erkek nüfus burada yer alıyordu. İçlerinde silâhlı 1000 kişilik bir kuvvet vardı. Karadağlılar, Venedikliler'e karşı olan mücadelelerde ve bölgedeki isyan olaylarında Osmanlılar'a yardımcı olurlardı. Bu durum 1683'teki II. Viyana bozgununa kadar sürdü. Karadağlılar savaş sırasında 1688'de Venedik'in himayesi altına girdiler. 1692'de

1278 (1862-62)
Karadağ
ışyanında
Abdi Paşa
kuvvetlerinin
yaptığı
savaşı
tasvir eden
bir resim
(İÜ Ktp.,
Album,
nr. 91207)

